

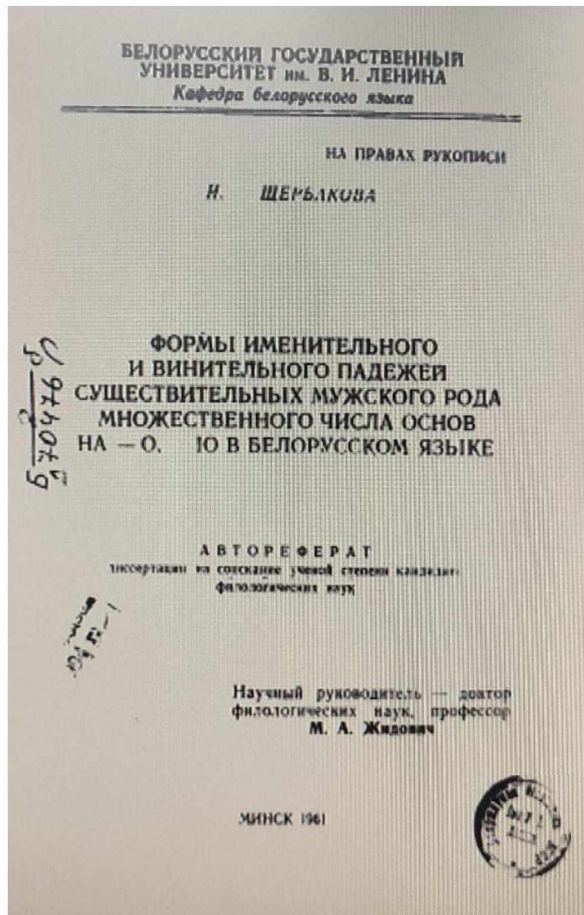
М. І. Свістунова,
дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства
філалагічнага факультэта БДУ

ПРАЦЫ І. М. ШЧАРБАКОВАЙ ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Беларускі мовазнавец Ірына Міхайлаўна Шчарбакова скончыла філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і потым працавала ў гэтай установе. Тут жа ёю была падрыхтавана і ў 1961 г. у Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа паспяхова абаронена кандыдацкая дысертацыя. Яе навуковым кіраўніком была прафесар Марыя Андрэеўна Жыдовіч – першая ў Беларусі жанчына-доктар філалагічных навук, спецыяліст у галіне гісторыі і дыялекталогіі беларускай мовы, яе сучаснага стану.

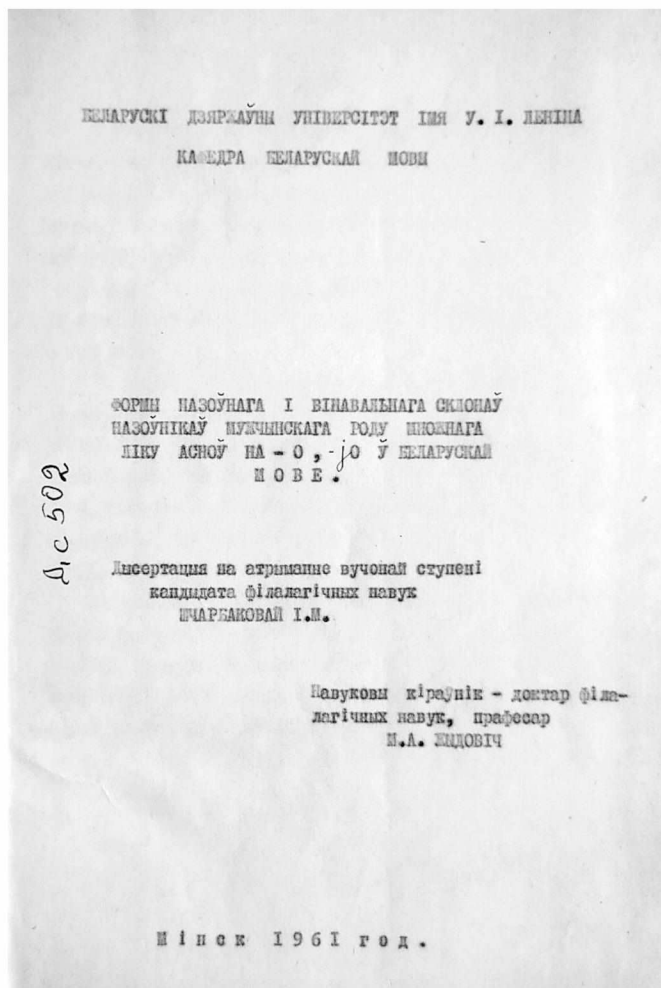
Дысертацыя Ірыны Міхайлаўны мела назву «Формы назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку асноў на *-o*, *-jo* ў беларускай мове» і была напісана па-беларуску [2], аўтарэферат, як гэта было прынята ў тагачаснай савецкай навуцы, выдадзены па-руску [4] (мал. 1, 2).

Чалавеку недасведчанаму можа падацца, што вывучэнне формаў двух склонаў назоўнікаў аднаго роду, аднаго ліку і аднаго тыпу асноў – вельмі вузкая тэма і што сама

Мал. 1. Тытульная старонка аўтарэферата дысертацыі І. М. Шчарбаковай (з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі).

дысертацыя выканана выключна ў рэчышчы гісторыі беларускай мовы. Аднак знаёмства з тэкстам дысертацыі і аўтарэферата адразу ж расейвае гэтыя павярхоўныя меркаванні.

Мал. 2. Тытульная старонка дысертацыі
І. М. Шчарбаковай
(з фондаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі
імя Якуба Коласа НАН Беларусі).

Станаўленне граматычнага ладу мовы, як і асобных яго катэгорый і форм, адбываецца паступова і, як правіла, на працягу вельмі значных часавых перыядаў. На гэтыя працэсы ўплываюць як ўнутры-, так і пазамоўныя фактары, высвятленне якіх, апісанне і вывучэнне і ёсць адзіны спосаб асэнсавання прычын і тых фармальных змен зыходных даных, якія прывялі ў выніку да фарміравання менавіта такой сістэмы, катэгорыі, формы з менавіта такімі спосабамі і сродкамі выражэння. За стройнымі і мінімалістычна-дастатковымі парадыгмамі сучаснай беларускай літаратурнай мовы стаяць цэлыя шэрагі інакш уладкаваных парадыгмаў, варыянтных і страчаных формаў, вядомых некалі літаратурна-пісьмовай мове і/або жывому народнаму маўленню. Усё гэта можна параўнаць з айсбергам: над

паверхняй вады бачная толькі яго вяршыня, а асноўная маса льду схаваная пад вадой – напрыклад, мы карыстаемся нарматыўнымі канчаткамі назоўнага склону назоўнікаў множнага ліку *-ы/-і* (*браты, суседзі*), але ж для гэтай самай граматычнай пазіцыі некалі існавалі іншыя канчаткі; ведаць, калі, чаму і як яны змяніліся ці зніклі, і значыць бачыць айсберг пад тоўшчай вады, і значыць разумець гістарычныя працэсы развіцця мовы.

Разважаючы ў такім ракурсе, трэба прызнаць, што тэма «Формы назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку асноў на *-o*, *-jo* ў беларускай мове» з’яўляецца цалкам «дысертабельнай», бо, як паказала аўтар у даследаванні, па-першае, змены ў дадзенай граматычнай пазіцыі адбываліся вельмі працяглы час (ад агульнарускай (у тагачаснай тэрміналогіі) эпохі і да перыяду новай беларускай літаратурнай мовы), па-другое, былі абумоўлены рознымі зменамі (узаемадзеяннем цвёрдых і мяккіх асноў назоўнікаў, а таксама ўзаемадзеяннем асноў назоўнікаў розных тыпаў, уніфікацыяй склонавых формаў, развіццём катэгорыі адушаўлёнасці назоўнікаў, стратай катэгорыі парнага ліку назоўнікаў), па-трэцяе, прадстаўлены камплектам варыянтных формаў (*-и*, *-ы*, *-ѣ*, *-а*, *-ове*, *-оў/-ёў*, *-аў/-яў*), па-чацвёртае, дадзеная тэма не была распрацавана ў беларускім мовазнаўстве і на матэрыяле беларускай мовы.

Вырашэнне галоўнай задачы кандыдацкага даследавання – «прасачыць працэс развіцця форм назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў перыяд існавання мовы беларускай народнасці і беларускай нацыі, вызначыць, якія формы ўвайшлі ў сучасную сістэму скланення назоўнікаў» [2, с. 4] – звязвае храналагічна розныя перыяды і суадносіць яго (даследаванне) не толькі з ўласна гісторыяй беларускай мовы, але і з яе сучасным станам, літаратурнай і народна-гутарковай формамі.

Усё гэта абумовіла структуру самой дысертацыі, якая складаецца з уводзін, дзвюх глаў і заключэння.

У першай главе «Формы назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў агульнарускай мове» аўтар асвятляе пытанні замены формаў з канчаткам *-и* на формы з канчаткам *-ы*, пашырэнне формаў з канчаткам *-и* на месцы былога канчатка *-ѣ*, уплыў на дадзеныя формы развіцця катэгорыі адушалёнасці, агульны працэс уніфікацыі цвёрдага і мяккага варыянтаў назоўнага і вінавальнага склонаў. Адзначыўшы правамернасць абодвух пашыраных у гістарычным мовазнаўстве 1960-х гадоў тлумачэнняў выцяснення ў назоўным склоне множнага ліку канчатка *-и* канчаткам *-ы*, І. М. Шчарбакова робіць і ўласнае заключэнне аб сувязі гэтага працэсу з іншым – узаемадзеяннем цвёрдага і мяккага варыянтаў скланення. Пацвердзіўшы на ўласным фактычным матэрыяле агульнапрынятыя меркаванні адносна выцяснення канчатка *-ѣ*, «займеннікавай» гіпотэзы

пашырэння ў вінавальным склоне адушаўлёных назоўнікаў формаў роднага склону, Ірына Міхайлаўна прыходзіць да абгрунтаваных высноў: «Гісторыя форм назоўнага множнага асноў на *-о* звязана з трыма аналагічнымі тэндэнцыямі: 1. Абагульненне форм назоўнага і вінавальнага склonaў цвёрдых асноў. 2. Абагульненне форм назоўнага склону цвёрдага і мяккага адрозненняў¹. 3. Уніфікацыя форм назоўнага склону асноў на *-о* і на *-и*» [2, с. 44–45].

Другая глава «Формы назоўнага і вінавальнага склonaў у беларускай мове» прадстаўлена двума раздзеламі. У раздзеле «Адлюстраванне формаў назоўна-вінавальнага склону назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў старажытных беларускіх помніках» выкарыстаны моўныя факты з летапісных, справавых, свецкіх, рэлігійных, палемічных, арыгінальных і перакладных помнікаў беларускага пісьменства. Трэба заўважыць, што спіс прааналізаваных у дысертацыі старажытных тэкстаў вельмі прадстаўнічы: 52 помнікі агульнарускай і старажытнарускай пісьменнасці (менавіта так яны кваліфікаваны ў дысертацыі), 16 афіцыйна-справавых тэкстаў, заходнярускія (беларускія) або літоўскія летапісы, 3 перакладныя рыцарскія аповесці XVI ст., 8 рэлігійна-палемічных твораў, 2 перакладныя рэлігійныя творы (у тым ліку Біблія ў перакладзе Францыска Скарыны), 4 рэлігійныя і агіяграфічныя аповесці [2, спіс крыніц].

Прыводзячы ў дысертацыі меркаванні аўтарытэтных гісторыкаў мовы (Л. Булахоўскага, Ф. Буслаева, М. Дурнаво, М. Коласава, А. Сабалеўскага, А. Шахматава, І. Ягіча і інш.) і ў цэлым пацвярджаючы іх, Ірына Міхайлаўна разам з тым часам выказвае ўласныя назіранні і высновы. Так, напрыклад, пішучы пра формы назоўнага склону множнага ліку назоўнікаў з канчаткам *-а*, яна прыводзіць выказванне Я. Карскага пра тое, што яны ўласцівы выключна рускай мове [2, с. 77], і ўступае з ім у палеміку, падаючы выяўленыя ёю выпадкі ўжывання гэтага канчатка ў помніках старажытнага беларускага пісьменства. Яна лічыць, што такія формы, адзначаны ў спалучэнні з лічэбнікамі *два*, *тры*, можна разглядаць як перажытачныя формы парнага ліку, якія выступаюць у значэнні множнага, запазычаныя ж словаформы з гэтым канчаткам не з'яўляюцца паказальнымі для беларускай мовы [2, с. 78, 80].

¹ У сучаснай тэрміналогіі – цвёрдая і мяккая разнавіднасці скланення. – М. С.

Раздзел «Формы назоўнага і вінавальнага склонаў у сучаснай беларускай мове» аперыруе данымі фальклорных запісаў XIX ст., сучасных беларускіх гаворак, мастацкіх твораў беларускіх пісьменнікаў. Так, былі вывучаны фальклорныя матэрыялы, апублікаваныя К. Гільтэбрандтам, М. Косічам, Я. Карскім, І. Насовічам, Е. Раманавым, І. Сербавым, П. Шэйнам. Асабліва шмат увагі ў гэтым раздзеле нададзена апісанню вывучаемых граматычных формаў народных гаворак, асноўным матэрыялам для чаго сталі дыялектныя запісы, сабраныя ў 1947–1955 гг. Аўтар не толькі прыводзіць магчымыя варыянтныя формы, але і вельмі дакладна называе тэрыторыі іх пашырэння. Так, напрыклад, адносна старой формы вінавальнага склона (не супадае з формай роднага) І. М. Шчарбакова паведамляе: «Разгледжаны намі матэрыялы сучасных беларускіх гаворак дае падставы правесці ізагласу распаўсюджання форм старога вінавальнага. Такім чынам, мяжа распаўсюджання гэтых форм з назоўнікамі рознага лексічнага значэння амаль супадае з паўночнай мяжой паўднёвых беларускіх гаворак і ідзе з захаду на ўсход па лініі Берастовіца – Ваўкавыск – Рудзенск – Бабруйск – Рэчыца – Лоеў. Вышэй гэтай мяжы формы старога вінавальнага таксама сустракаюцца, але ў асноўным толькі з лексмай *кони*. На поўдні Беларусі формы гэтыя, як відаць з матэрыялаў, сустракаюцца ў вялікай колькасці. Мяжа іх распаўсюджання супадае з дзяржаўнай мяжой Беларусі» [2, с. 121].

У гэтым жа раздзеле ў якасці фактычнага матэрыялу выкарыстаны і тэксты мастацкіх твораў беларускіх пісьменнікаў: Францішка Багушэвіча, Алеся Бачылы, Змітрака Бядулі, Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Якуба Коласа, Янкі Купалы, Кандрата Крапівы, Міхася Лынькова, Рыгора Мурашкі, Цёткі, Кузьмы Чорнага, Алеся Якімовіча, Фёдара Янкоўскага, а таксама паэма «Энеіда навыварат». Сучасны фактычны матэрыял збіраўся не толькі з мастацкіх, але і з навуковых тэкстаў: «Гісторыі ВКП(б)» (1946), другой часткі «Гісторыі СССР» пад рэд. К. В. Базілевіча, С. В. Бахрушына (1953).

Матэрыялы і высновы будучага дысертацыйнага даследавання былі папярэдне прадстаўлены ў дзвюх публікацыях Ірыны Міхайлаўны ў перыядычным выданні Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, якое называлася «Даследаванні па беларускай і рускай мовах» [1; 3]. У цэлым гэтыя публікацыі суадносяцца са зместам дысертацыі і пацвярджаюць яе асноўныя палажэнні і высновы. У першай – «Адлюстраванне форм назоўна-вінавальнага склона назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў

старажытных беларускіх помніках» (1958) – увага засярожана на тым, як афармляліся назоўнікі дадзенай граматычнай пазіцыі ў агульнаўсходнеславянскіх і старабеларускіх тэкстах; у другой – «Формы назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў сучаснай беларускай мове» (1960) – гэтая ж граматычная пазіцыя разглядаецца на прыкладах з мастацкіх (і часткова – навуковых) твораў сучаснай беларускай мовы.

Як спецыяліст у галіне гісторыі мовы на пачатку сваёй выкладчыцкай дзейнасці І. М. Шчарбакова чытала курс гістарычнай граматыкі; праўда, публікацый, прысвечаных пытанням гісторыі беларускай мовы, акрамя ўжо названых, у яе больш не было. Сферай асноўных выкладчыцкіх і навуковых інтарэсаў даследчыцы стала сучасная беларуская літаратурная мова і беларуская дыялекталогія: яна з’яўляецца аўтарам і суаўтарам шэрага вучэбных дапаможнікаў для філалагічных спецыяльнасцей вышэйшых навучальных устаноў, а таксама адным з укладальнікаў «Матэрыялаў для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак» і «Слоўніка гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі». Асабліва ўдалым праектам, у якім брала ўдзел І. М. Шчарбакова, стаў шматмоўны слоўнік афарызмаў. Першы раз ён выйшаў у 1993 г. пад назвай «Proverbia et dicta: шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў» (у суаўтарстве), перажыў шэсць перавыданняў, быў значна дапрацаваны і пашыраны, апошняе, ужо шостае, выданне пад назвай «Мудрость слова сквозь века и народы: десятиязычный словарь фразеологических эквивалентов» (у суаўтарстве) з’явілася ў 2015 г. (гл. спіс «Асноўныя публікацыі І. М. Шчарбаковай»).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Шчарбакова, І. М. Адлюстраванне форм назоўна-вінавальнага склона назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў старажытных беларускіх помніках / І. М. Шчарбакова // Даследаванні па беларускай і рускай мовах. – Мінск, 1958. – С. 133–150.

2. Шчарбакова, І. М. Формы назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку асноў на -о, -jo ў беларускай мове: дыс. ... канд. філал. навук / І. М. Шчарбакова; Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна, Кафедра беларускай мовы. – Мінск, 1961. – 185 с.

3. Шчарбакова, І. М. Формы назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў сучаснай беларускай мове / І. М. Шчарбакова // Даследаванні па беларускай і рускай мовах. – Мінск, 1960. – С. 169–179.

4. Щербакова, И. М. Формы именительного и винительного падежей существительных мужского рода множественного числа основ на -о, -ю в белорусском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / И. М. Щербакова; Белорусский государственный университет им. В. И. Ленина, Кафедра белорусского языка. – Минск, 1961. – 18 с.

АСНОЎНЫЯ ПУБЛІКАЦЫІ І. М. ШЧАРБАКОВАЙ²

1958

1. Шчарбакова, І. М. Адлюстраванне форм назоўна-вінавальнага склону назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў старажытных беларускіх помніках / І. М. Шчарбакова // Даследаванні па беларускай і рускай мовах. – Мінск, 1958. – С. 133–150.

1960

2. Шчарбакова, І. М. Формы назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку ў сучаснай беларускай мове / І. М. Шчарбакова // Даследаванні па беларускай і рускай мовах. – Мінск, 1960. – С. 169–179.

1961

3. Шчарбакова, І. М. Формы назоўнага і вінавальнага склонаў назоўнікаў мужчынскага роду множнага ліку асноў на -о, -jo ў беларускай мове: дыс. ... канд. філал. навук / І. М. Шчарбакова; Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна, Кафедра беларускай мовы. – Мінск, 1961. – 185 с.

4. Шчарбакова, І. М. Формы именительного и винительного падежей существительных мужского рода множественного числа основ на -о, -jo в белорусском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук / И. М. Шчарбакова; Белорусский государственный университет им. В. И. Ленина, Кафедра белорусского языка. – Минск, 1961. – 18 с.

1962

5. [Рэцэнзія] Цікавая размова (Янкоўскі Ф. Пытанні культуры мовы. Мінск, 1961. 102 с.) / М. Кавалёва, І. Шчарбакова // Звезда. – 1 сак. 1962 г.

1967

6. Шчарбакова, І. М. Зборнік практыкаванняў па сучаснай беларускай мове: лексікалогія, фанетыка, арфаэпія, графіка і арфаграфія: вуч. дапам. для

² Спіс падрыхтаваны на аснове звестак, змешчаных у бібліяграфічных паказальніках «Беларускае мовазнаўства» (1960, 1967, 1980, 1993, 2004), і звестак з архіва БДУ. – адк. рэд. М. І. Свістунова.

філал. фак. ВНУ / І. М. Шчарбакова; навук. рэд. М. А. Жыдовіч. – Мінск: Выш. школа, 1967. – 97 с.

1968

7. Шчарбакова, І. М. Прадметная сельскагаспадарчая лексіка мінска-маладзечанскіх гаворак / І. М. Шчарбакова // Вопросы литературы и языка. – Мінск, 1968. – С. 149–155.

1970

8. Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак / Уклад.: М. А. Жыдовіч, І. А. Каралёва, У. М. Лазоўскі, Е. С. Мяцельская, І. М. Шчарбакова; пад рэд. М. А. Жыдовіч. – Вып. 1. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1970. – 172 с.

1974

9. Шчарбакова, І. М. Кантрольная работа па сучаснай беларускай літаратурнай мове на 1-м курсе аддзялення беларускай мовы і літаратуры завочнага факультэта / І. М. Шчарбакова // Матэрыялы другой навучна-методычнай канферэнцыі па пытаннях вышэйшага заочнага адукацыі (Тэзісы дакладаў). – Сб. 1. – Мінск, 1974. – С. 139–140.

10. Матэрыялы да слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак / Склад.: М. А. Жыдовіч, І. А. Каралёва, У. М. Лазоўскі, Е. С. Мяцельская, І. М. Шчарбакова; пад рэд. М. А. Жыдовіч. – Вып. 2. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1974. – 191 с.

1977

11. Шчарбакова, І. М. Зборнік практыкаванняў па сучаснай беларускай мове: лексікалогія, фразеалогія, фанетыка, арфаэпія, графіка і арфаграфія: вуч. дапам. для філал. фак. ВНУ БССР / І. М. Шчарбакова. – 2-е дапоўн. выд. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1977. – 110 с.

12. Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак / Уклад.: М. А. Жыдовіч, І. А. Каралёва, У. М. Лазоўскі, Е. С. Мяцельская, І. М. Шчарбакова; пад рэд. М. А. Жыдовіч. – Вып. 3. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1977. – 140 с.

1979

13. Щербакова, И. М. Особенности преподавания русского и белорусского языков на I курсе отделения белорусского и русского языка и литературы / И. М. Щербакова, Л. А. Шевченко // Актуальные проблемы совершенствования научной организации учебно-воспитательного процесса: материалы научно-метод конф., г. Минск, февр. 1979 г.

1981

14. Шчарбакова, І. М. [Рэцэнзія] Сучасная беларуская літаратурная мова: Марфалогія: Вуч. дапам. для філал. фак. пед. ін-таў. 2-е выд., дапрац. / Я. М. Адамовіч, Н. В. Гаўрош, М. Ф. Гуліцкі і інш.; пад рэд. Ф. М. Янкоўскага. – Мінск: Выш. школа, 1980. – 238 с. / І. М. Шчарбакова, Т. М. Трыпуціна // Веснік БДУ. – Сер. 4. – 1981. – № 2. – С. 74–75.

1984

15. Сучасная беларуская мова: лексікалогія, фразеалогія: вуч. дапам. для філал. фак. ун-таў / В. П. Красней, У. М. Лазоўскі, І. М. Шчарбакова. – Мінск: Універсітэцкае, 1984. – 175 с.

16. [Рэцэнзія] Щербакова, И. М. Алехина А. И. Фразеологическая единица и слово: К исследованию фразеологической системы. Минск: Изд-во Белорус. гос. ун-та им. В. И. Ленина, 1979. 152 с. / И. М. Щербакова // Сьпоставително езикознание (Издание Софийского университета имени Климента Охридского). – Кн. 2. – София, 1984.

1986

17. Щербакова, И. М. Межпредметные связи в преподавании русского и белорусского языков на филологическом факультете / И. М. Щербакова, Л. А. Шевченко // Методические материалы по вопросам преподавания русского языка в высшей школе: сборник. – Минск: Выш. школа, 1986.

1987

18. Щербакова, И. М. О сопоставительных основах преподавания фонетики белорусского языка болгарам / И. М. Щербакова // Методические указания по изучению и сопоставлению болгарского и белорусского языков: сборник. – Минск: БГУ, 1987.

1990

19. Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі. Т. 1. А–П / Уклад. Е. С. Мяцельская, М. А. Жыдовіч. З. А. Зяневіч, Я. М. Камароўскі, І. А. Каралёва, І. М. Шчарбакова; пад рэд. Е. С. Мяцельскай. – Мінск: Універсітэцкае, 1990. – 287 с.

1993

20. Proverbia et dicta: шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў [каля 500 лацінскіх слоў] / Н. А. Ганчарова, І. М. Шчарбакова, Л. Г. Калядка. А. У. Коршук, Г. І. Шаранда; пад рэд. Н. А. Ганчаровай. – Мінск: Універсітэцкае, 1993. – 254 с.

1995

21. Из античной мудрости: сборник [около 5000 латинских крылатых слов и выражений, пословиц, поговорок, афоризмов] / Н. А. Гончарова, И. М. Щербакова. – Минск: Выш. школа, 1995. – 373 с.

22. Сучасная беларуская мова: уводзіны, фанетыка, фаналогія, арфаэпія, графіка, арфаграфія, лексікалогія, лексікаграфія, фразеалогія: вуч. дапам. для філал. фак. ун-таў / Я. М. Камароўскі, В. П. Красней, У. М. Лазоўскі, Л. І. Сямешка, І. М. Шчарбакова. – 2-е выд., дапрац. і дапоўн. – Мінск: Выш. школа, 1995. – 333 с.

23. Шчарбакова, І. М. Некаторыя заўвагі аб мове рамана А. Мрыя «Запіскі Самсона Самасуя» / І. М. Шчарбакова // Беларуская мова ў другой палове XX стагоддзя: матэр. міжнар. навук. канф., г. Мінск, 22–24 кастр. 1997 г.; рэдкал.: М. Р. Прыгодзіч (адк. рэд.) і інш. – Мінск: Белдзяржуніверсітэт, 1998. – С. 282–283.

2001

24. Шчарбакова, І. М. Назоўнік: з назіранняў над некаторымі склонавымі формамі / І. М. Шчарбакова // Роднае слова. – 2001. – № 2. – С. 28–31.

2008

25. Proverbia et dicta: шестязычный словарь пословиц, поговорок и крылатых слов / Н. А. Гончарова, Л. Г. Колядко, Е. В. Коршук, Г. И. Шаранда,

И. М. Щербакова; под ред. Н. А. Гончаровой. – Минск: Белорусская ассоциация «Конкурс», 2008. – 352 с.

2012

26. Вечные слова = Aeterna dicta: восьмязычный словарь фразеологических эквивалентов [около 600 латинских пословиц, поговорок, изречений] / Н. А. Гончарова, Л. Г. Колядко, Е. В. Коршук, Г. И. Шаранда, И. М. Щербакова, А. З. Цисык, М. Г. Антонюк-Пруто, М. И. Лытин, Е. В. Прокофьева; под ред. Н. А. Гончаровой. – Минск: Белорусская ассоциация «Конкурс», 2012. – 271 с.

2014

27. Мудрость слова сквозь века и народы: десятиязычный словарь фразеологических эквивалентов / Н. А. Гончарова, М. Г. Антонюк-Пруто, И. М. Щербакова, А. З. Цисык, Л. П. Борщевский, Л. Г. Колядко, М. И. Лытин, Т. А. Васькина, Е. В. Прокофьева, Е. В. Коршук, Г. И. Шаранда; под ред. Н. А. Гончаровой. – Минск: Белар. нав., 2014. – 407 с.

2015

28. Мудрость слова сквозь века и народы: десятиязычный словарь фразеологических эквивалентов [около 700 латинских пословиц, поговорок, изречений] / Н. А. Гончарова, М. Г. Антонюк-Пруто, И. М. Щербакова, А. З. Цисык, Л. П. Борщевский, Л. Г. Колядко, М. И. Лытин, Т. А. Васькина, Е. В. Прокофьева, Е. В. Коршук, Г. И. Шаранда; под ред., предисл. Н. А. Гончаровой. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск: Белар. нав., 2015. – 480 с.